

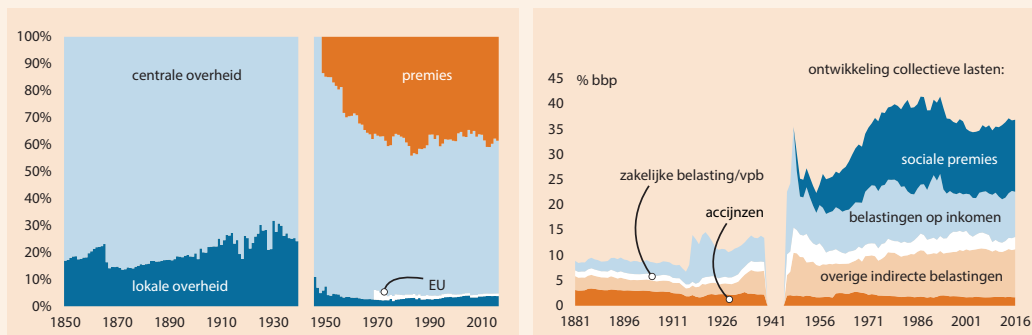
Belastingen sinds 1850: de lange weg naar een modern belastingstelsel

Wijzigingen in het belastingstelsel zijn van alle tijden. De brief van staatssecretaris Wiebes van 19 juni 2015 bevatte ook voorstellen om te komen tot een groter lokaal belastinggebied en plannen die leiden tot een verschuiving van directe naar indirecte belastingen. Vanuit historisch perspectief is dit opvallend, want de afgelopen anderhalve eeuw is het belang van de lokale belastingen steeds kleiner geworden. Ook is er in het verleden veeleer sprake van een verschuiving naar directe belastingen.

In de negentiende en in de eerste helft van de twintigste eeuw maken lokale heffingen een veel groter deel van de belastingmix uit dan nu het geval is (linkerfiguur). Rond 1850 bestaan de lokale inkomsten met name uit (opcenten op) accijnzen op allerlei eerste levensbehoeften. Omdat de tarieven per gemeente fors verschillen, belemmert dit de handel. Ook zijn ze sterk regressief: met name de laagste inkomens betalen de accijnzen. In de loop van de jaren zestig van de negentiende eeuw worden gemeentelijke accijnzen afgeschaft.(b)

De gemeentelijke uitgaven stijgen in de eerste helft van de twintigste eeuw fors, vanwege uitgaven aan onderwijs en infrastructuur. Uitgaven die vooral worden gefinancierd uit de grondbelasting, de personele belastingen en opcenten op Rijksbelastingen. Deze ontwikkeling stopt wanneer in de jaren dertig het gemeentefonds wordt opgericht, de centrale overheid meer verantwoordelijkheden naar zich toe trekt en grote verschillen in lokale belastingtarieven worden verboden. Nederland zet de eerste schreden naar een gecentraliseerde welvaartsstaat met een beperkt aandeel van de lokale belastingen.(c)

Verdeling collectieve lasten 1850-2016 (links) en ontwikkeling collectieve lasten 1881-2016 in % bbp (rechts)

Bron: CBS, Van der Voort 1994, eigen berekeningen ([link](#)).

Eind negentiende eeuw wordt de belastingmix gedomineerd door accijnzen (met name op suiker en gedestilleerd) en personele belasting. De personele belasting beoogde naar draagkracht te heffen: de grondslag werd gebaseerd op de huurwaarde, het aantal ramen en deuren van de woning en het aantal haarden, dienstboden en paarden.

De ontwikkeling naar een modern belastingstelsel waarin het grootste deel van de lasten op inkomen drukt, heeft in Nederland relatief lang geduurd. In Engeland werd de inkomstenbelasting in 1842 ingevoerd. In Nederland werd dit pas een halve eeuw later door de minister van Financiën en econoom Pierson gerealiseerd. Het censuskiesrecht zorgde ervoor dat vooral de hogere inkomens vertegenwoordigd waren in het parlement, wat de invoering van een inkomstenbelasting aanmerkelijk vertraagde. Door het 'smeergeld' van de Indische baten konden de regressieve en verstoringende (lokale) accijnzen worden afgeschaft, zonder dat een wezenlijke hervorming van het stelsel nodig was (d). Met de introductie van de inkomstenbelasting in 1914 neemt het aandeel van directe belastingen sterk toe. Samen met de invoering van de omzetbelasting (1934) ontstaan hiermee de contouren van ons huidige belastingstelsel. Na de Tweede Wereldoorlog neemt de premieheffing een hoge vlucht, als gevolg van de opbouw van de verzorgingsstaat (linkerfiguur). Tegenwoordig vormen de omzetbelasting (btw), de loon- en inkomstenbelasting en de premieheffing ongeveer 75% van de collectieve lasten.

(a) Floor, E. en F. Bos, 2015, Belastingen sinds 1850, CPB Achtergronddocument, te verschijnen.

(b) Pfeill, T., 2009, *Op gelijke voet*, p. 110 e.v.; zie ook: Voort, R.H. van der, 1994, *Overheidsbeleid en overheidsfinanciën in Nederland 1850-1913*, p. 114-116.

(c) Bos, F., 2010, Fiscal decentralisation in the Netherlands; history, current practice and economic theory, CPB Document 214, p. 31 e.v. ([link](#)).

(d) Vrankrijker, A.C.J. de, 1967, *Belastingen in Nederland 1848-1893*, p. 13.